

Het doel is de weg

Over de voortgang van de oecumene

Beraadgroep Geloven en Kerkelijke Gemeenschap

1. Opdracht

In het beleidsplan van de Raad van Kerken wordt over de taak van de Beraadgroep Geloven en Kerkelijke Gemeenschap (BGKG) onder meer gezegd: de BGKG “houdt zich bezig met vragen die steeds weer gesteld worden over doel en richting van de oecumenische beweging” (§ 7).

Deze notitie wil het de Plenaire Raad mogelijk maken hierover in gesprek te gaan, met een toespitsing op de eigen rol van de Raad binnen de oecumenische beweging in de Nederlandse context. Het betreft dus *doel* en *richting* van de oecumenische beweging. Zo blijven twee aspecten van recente ontwikkelingen in beeld. Het gaat om de *richting* van de oecumenische beweging. Daarin klinkt een besef door dat er ontwikkelingen zijn die een bepaalde kant op wijzen. De oecumenische beweging heeft immers een eigen dynamiek. De kerken groeien naar elkaar toe, ze nemen gebruiken en theologische visies van elkaar over. Er is tegelijk soms sprake van tempoverschillen doordat de resultaten van ontmoeting en gesprek in verschillende kerken te traag worden aanvaard en omgezet in nieuwe verhoudingen en kerkvernieuwing. En er doemen telkens nieuwe vragen op. Dat stelt ons voor de vraag, hoe we daarover denken en wat wij – als mede verantwoordelijke deelnemers in de oecumenische beweging – bewust beogen als het uiteindelijke *doel* ervan en de weg daar naartoe.

Het doel en de weg hangen met elkaar samen: we kunnen ook een richting kiezen! Een grondige analyse van de richting waarin het gaat kan leiden tot bijstelling of verfijning van het doel. En een verdiepte bezinning op het doel – of de doelen – van de oecumenische beweging ons helpen de richting te bepalen. Met een variatie op een bekend woord van Ghandi – “Er is geen weg naar vrede, vrede is de weg” – kunnen we ook over oecumene zeggen: het doel is tegelijk de weg.

Tegen de achtergrond van een eerste theologische kenschets van de oecumene, met speciale aandacht voor de relatie van oecumene en de zending van de kerken, willen we drie aspecten van de oecumenische beweging nader aan de orde stellen. Steeds gaat het om een analyse, om een (bij lange na niet volledige) impressie van bereikte resultaten en om een formulering van actuele uitdagingen. In een laatste paragraaf gaat de notitie in op de specifieke rol van de Raad van Kerken.

Zo hoopt deze notitie de Raad van Kerken te ondersteunen in zijn opdracht zichzelf, de lidkerken en andere betrokkenen

- te informeren over actuele ontwikkelingen die van invloed zijn op het doel en de weg van de oecumenische beweging,
- te stimuleren tot gezamenlijke bezinning op de consequenties daarvan voor de wijze waarop doel en weg van de oecumenische beweging worden geïnterpreteerd,
- te committeren aan daaruit voortvloeiend beleid van de Raad en haar lidkerken op lange termijn.

2. Oecumene – een theologische kenschets

Voorop staat: de oecumenische beweging dient te worden herkend en erkend als een beweging van de heilige Geest, die daarmee de kerken – álle kerken – werkelijk uitdaagt. Zonder de kerken zou er geen oecumenische beweging zijn: zij is een instrument ván de kerken, al is zij tegelijk veel meer. In deze beweging bevragen en beïnvloeden kerken elkaar, en gaan zij samen in op nieuwe uitdagingen betreffende geloof en christelijk leven. Zo vormen zij elkaars geweten. Dat vraagt van de kerken een fundamentele nieuwsgierigheid naar en openheid voor de vragen en noden van de andere kerken en voor de antwoorden die de andere kerken geven op actuele vragen, en zo te ‘luisteren naar wat de Geest via de andere kerken aan ons te zeggen heeft’.¹

Kerken zijn immers samen de dragers van de ene Traditie, al brengen zij ieder die Traditie tot uitdrukking in hun eigen traditie. Samen staan zij voor dezelfde Traditie als ‘paradosis’ van het Evangelie, maar geen enkele kerkelijke traditie valt er zonder meer mee samen (Montreal 1963).

Meer dan ooit geldt voorts vandaag: de oecumenische beweging is fundamenteel missionair. Zij staat onder het voorteken van Gods liefde voor de wereld die zich heeft gemanifesteerd in de zending van de Zoon en zich tot vandaag manifesteert in de zending van zijn Geest (*missio Dei*). De zending van de Geest bepaalt de zending van de kerk(en), maar gaat daar niet in op. De Geest werkt ook buiten wat wij als ‘kerk’ waarnemen: in de ‘wereld’. Wel zijn kerken in dat spoor gezonden, en ontmoeten zij elkaar in het kader van deze zending. Hun geloofwaardigheid is relevant voor de geloofwaardigheid van hun verkondiging. Dit missionaire aspect van kerk en oecumene impliceert zowel gemeenschapsvorming als gezamenlijk getuigenis en gezamenlijke dienst. Het werken aan één leefbare wereld (oikoumenè), het winnen van mensen voor de navolging van Christus, het bouwen aan een wereldwijde gemeenschap van allen die op die weg willen gaan, en het streven naar zichtbare eenheid in geloof, christelijk leven en kerkelijk beleid dienen elkaar voortdurend te bepalen.

3. Drie aspecten van oecumene

Konrad Raiser² gaf in 1989 een boeiende analyse van de oecumenische beweging. Hij signaleerde toenemende onzekerheid in de oecumene, wat betreft de doelstellingen, de methoden en de ‘dragere’ van de oecumenische beweging. Deze structuur van zijn analyse vormt ons eerste referentiekader, al nemen we zijn conclusies niet zonder meer over, en maken we van zijn begrippenkader niet steeds gebruik. Met hem onderscheiden we dus doelstellingen, methoden en dragers van de oecumenische beweging. De vraag naar de dragers komt aan het eind van deze notitie in beeld. Eerst gaan we nader in op de drie klassieke doelstellingen van de oecumenische beweging, met direct daaraan gekoppelde methoden namelijk:

- het doel van zichtbare eenheid, met als methode de dialoog: de interconfessionele oecumene;
- het doel van een menselijke gemeenschap in gerechtigheid en vrede, met als methode het werken aan gerechtigheid: de sociaal-geëngageerde oecumene;
- het doel van vernieuwing van het kerkelijk en geestelijk leven, met als methode het ‘oecumenische leren’: de spirituele oecumene.

De vraag is nu, hoe het vandaag met deze drie vormen van oecumene staat. Daarbij willen we bewust de verworvenheden van de oecumenische beweging expliciet benoemen.

¹ Vgl. Lima/Ambt, 52

² Konrad Raiser, *Ökumene im Übergang*, München 1989

4. Interconfessionele oecumene

Er bestaat brede overeenstemming over het feit dat de eenheid – hoe dan ook nader ingevuld – tot het wezen van de kerk behoort. Assemblees van de Wereldraad van Kerken hebben zich steeds opnieuw op de hier liggende gave en roeping bezonnen, het meest recent in de verklaring *Called to be the One Church* (Porto Alegre 2006). In dat spoor wordt de eenheid nu omschreven als koinonia “die gegeven is en tot uitdrukking komt in de gemeenschappelijke belijdenis van het apostolisch geloof, een gemeenschappelijk sacramenteel leven waarin we binnengaan door één doop en dat we samen vieren in één eucharistische gemeenschap, een gemeenschappelijk leven waarin leden en ambtsdragers onderling erkend worden en met elkaar verzoend zijn, en een gemeenschappelijke zending waarin we getuigen van het Evangelie van Gods genade voor alle mensen en waarin we heel de schepping dienen”.³ Als gave en opgave wordt ons deze koinonia vanuit het evangelie van Jezus Christus aangereikt, en ondanks de kerkelijke pluriformiteit en verdeeldheid is zij nooit geheel verloren gegaan. In de oecumenische beweging gaat het allereerst om de versterking en zichtbaarmaking van deze koinonia door ontmoeting en dialoog over wat ons verenigt en verdeelt.

Op dit terrein is inmiddels ook in Nederland al veel bereikt. Er kwamen in samenspraak met de Raad van Kerken interkerkelijke afspraken tot stand over de onderlinge dooperkenning (1967-1968) en over het gemengde huwelijk (1971). Er is oecumenisch-theologische denkwerk van grote waarde verricht, die wacht op doorwerking in de kerken onder meer in de BEM-rapporten en vele andere dialoograpporten. Theologische rapporten over oecumenisch huwelijkspastoraat, over de betekenis van het Rijk Gods, over de Maaltijd des Heren en over het ambt in de oecumenische discussie waren vrucht van en leidden tot verdieping van de oecumenische dialoog. Oecumenisch gesprek en overleg staat op de agenda van alle kerken. Sommige kerken hebben het streven naar eenheid vorm gegeven in een vereniging, of in een vorm van zeer nauwe samenwerking.

Ook op andere niveaus heeft dat doorgewerkt. Er is een grotere kennis van elkaars confessionele achtergrond, van het vele dat verbindt en van dat wat nog scheidt. In het academische theologisch onderwijs en onderzoek neemt men kennis van het werk van collega's uit andere confessionele tradities, op straffe van kortzichtigheid en onwetenschappelijkheid. Op tal van plaatsen ontstonden lokale raden van kerken en er zijn negen provinciale raden van kerken, onderling zeer verschillend, maar alle maken zij deel uit van de ruimere oecumenische beweging in ons land. Er is oecumenische samenwerking in scholen, ziekenhuizen, krijgsmacht, gevangenissen en andere instellingen. Op Europees niveau zijn in goede samenwerking tussen de Conferentie van Europese Kerken (CEC) en de Raad van Europese Bisschoppenconferenties (CCEE) drie inspirerende oecumenische assemblees gehouden (Bazel 1989, Graz 1997, Sibiu 2007), waarvan de vruchten nog lang niet zijn verwerkt. De *Charta Oecumenica* was één van de tastbare resultaten. Op wereldwijd niveau bereikten rooms-katholieken en lutheranen verregaande overeenstemming over de rechtvaardigingsleer in de *Joint Declaration on the Doctrine of Justification*, en leidden theologische dialogen tussen vele confessionele families tot gegroeide wederzijdse herkenning. Het *Oecumenisch Directorium* maakte de inzet van de Rooms-Katholieke Kerk voor de oecumene meer zichtbaar. Voorts wordt geëxperimenteerd met een 'Global Christian Forum', om op een nieuwe wijze de verbondenheid van de verschillende christelijke wereldfamilies zichtbaar te maken.

³ *Called to be the One Church*, § 2, verwijzend naar 'De eenheid van de kerk als koinonia: gave en roeping' (Canberra 1991).

We zijn de verkettering allang voorbij en kijken samen naar de toekomst in een wereld die hoop nodig heeft. Voor veel mensen aan de basis en voor veel jongeren is oecumene absoluut vanzelfsprekend geworden.

Maar de vraag blijft, waar het om gaat bij het streven naar zichtbare eenheid. Gaat het ten diepste om een *zichtbaar maken* van de reeds *voorgegeven* (maar nog onzichtbare) eenheid, of om het *herstellen* van een *verloren* eenheid? Hoe verhouden die twee gezichtspunten zich tot elkaar? Men kan daar verschillend tegenaan kijken, maar bij alle verschillen is een open houding van de kerken ten opzichte van de erkenning van elkaars kerk-zijn, volgens het Toronto-Statement van de Wereldraad van Kerken, een wezenlijke voorwaarde voor de deelname aan het oecumenisch gesprek.

1. Herkent u zich in bovenstaande analyse?
2. Op welke punten wilt u het beeld nuanceren of corrigeren?

De BGKG geeft nu het volgende in overweging. De eenheid van de kerk is heilshistorisch van aard. Zij is gegeven in Jezus Christus, door wie wij zijn geënt op de stam van het volk Israël. De doop vormt de sacramentele invoeging in die specifieke geschiedenis van de Drie-ene God met de mensen. De al bestaande eenheid/gemeenschap in Christus heeft vele aspecten: gemeenschappelijke bronnen van geloof in Schrift en liturgie, gedeelde geloofsovertuigingen (onder meer tot uitdrukking gebracht in de oecumenische geloofsbelijdenissen), gedeelde geloofsbeleving, enzovoort. Vooral de tot nu bereikte wederzijdse – en voor een deel ook eenzijdige – dooperkenning vormt een belangrijk signaal van deze voorgegeven eenheid in Christus, en tegelijk een relevante stap op de weg naar volledige zichtbare eenheid. In de oecumenische beweging herinneren wij elkaar daarom aan de roeping de éne kerk te zijn. Daarvoor blijft conciliariteit een sleutelbegrip: het gaat erom vorm te geven aan verplichtend beraad. Waar kerken zich door de Geest geroepen weten elkaars leden uit te nodigen tot de maaltijdviering en elkaars ambten te erkennen, of zelfs zich met elkaar te verenigen, wordt de reeds geschonken eenheid in Christus voor ons meer zichtbaar.

Elke gerealiseerde vorm van gemeenschap is echter per definitie ‘onvolmaakt’ (*communio imperfecta*), zolang niet *alle* betrokkenen tot de diepe overtuiging zijn gekomen gezamenlijk adequaat te hebben gereageerd op de roeping tot eenheid. Hoezeer wederzijdse herkenning en erkenning ook gegroeid mogen zijn, en hoezeer op grond daarvan soms ook verregaande praktische stappen gezet zijn, die beoogde zichtbare eenheid is er nog niet. De ervaring dat overeenstemming over de interpretatie, vormgeving en consequenties van deze roeping nog niet is bereikt, mag niet leiden tot resignatie, maar dient als een aansporing te worden verstaan om de oecumenische ontmoeting te intensiveren in de zoektocht naar wat ‘noodzakelijk en voldoende’ is voor zichtbare eenheid, in een erkenning van de noodzaak en wenselijkheid van blijvende diversiteit, in wat genoemd wordt een ‘*communion of communions*’.

Meer dan ooit staat vandaag in onze context de vraag naar kerk en oecumene onder het voorteken van de Godsvraag en de heilsvraag. Zichtbaarheid en relevantie bepalen elkaar. De oecumenische beweging is ook in haar zoeken naar zichtbare eenheid missionair, en wel, wat Nederland betreft, in een context van secularisering. Een werkelijkheidsinterpretatie vanuit de christelijke traditie –

bijvoorbeeld in het spreken van een 'christelijke Nederlandse samenleving' – is daarom niet langer vanzelfsprekend. Het is noodzakelijk bewust het gesprek met andere, met name seculiere interpretaties van de werkelijkheid te zoeken, in het vertrouwen dat de heilige Geest ook werkt in mensen van andere religies en (niet-religieuze) levensovertuigingen, en dat Zij daarbij ook de hen verbindende systemen en structuren kan gebruiken.

Tegelijk heeft juist deze context het besef van de kerken versterkt, dat de missionaire opdracht in eigen omgeving weer hoog op de agenda dient te staan. Recente publicaties van verschillende lidkerken van de Raad van Kerken geven blijk van dat besef. Een gezamenlijke bezinning op zending in eigen land kan en moet de kerken dichterbij elkaar brengen. De proclamatie van Jezus Christus als de weg, de waarheid en het leven, is immers een zo wezenlijke *gezamenlijke* opdracht van de kerken in onze context, dat elke mogelijkheid daarin samen op te trekken moet worden aangegrepen.

3. Welke andere en/of nieuwe gezichtspunten wilt u hier inbrengen?

5. Sociaal-geëngageerde oecumene

Het gaat in de oecumenische beweging ook om het werken aan een menselijke gemeenschap in gerechtigheid en vrede, vanuit het verstaan van 'oikoumene' als: de hele bewoonde wereld. Noties als 'de eenheid van het menselijk geslacht', 'menselijke waardigheid' en 'Rijk Gods' spelen hier een rol.

Ook op dit terrein kunnen de nodige verworvenheden worden genoemd. De oecumenische beweging heeft de kerken geholpen de wereld met haar problemen op de agenda te zetten. De oecumenische sociaal-ethische traditie is een bron van inspiratie en informatie gebleken. Kerken trekken gezamenlijk op als het gaat om maatschappelijke problemen, m.n. asielbeleid, vluchtelingenhelp, armoede, milieu en duurzame ontwikkeling, in tal van activiteiten en organisaties. Het is niet toevallig dat veel (wereld)diaconale projecten oecumenisch zijn. Ook is een sterke oecumenische inzet gegroeid voor de emancipatie van vrouwen.

De Wereldraad van Kerken lanceerde het Programma ter bestrijding van het racisme, het Conciliair Proces voor vrede, gerechtigheid, integriteit van de schepping, en de oecumenische decennia, het Decennium van Kerken Solidair met Vrouwen en het Oecumenisch Decennium tegen Geweld. De Raad van Kerken was de motor achter het Conciliair Proces in Nederland, en de organisator van vier landelijke Kerkendagen, waarbij ook deze thema's aan de orde kwamen. De oecumenische decennia werden door de Raad van Kerken naar de Nederlandse situatie vertaald.

Allereerst is er nu de vraag, hoe zich deze sociaal-culturele oecumene nu precies verhoudt tot de interconfessionele oecumene van de officiële interkerkelijke dialoog. Is werken aan vrede en gerechtigheid werkelijk een *geloofszaak*, een kwestie van *belijden*, en daarmee van dezelfde orde als werken aan zichtbare eenheid van de kerk? Staat de integriteit van de kerk – als een belijdende gemeenschap – daarin op het spel? De vraag werd zichtbaar in discussies rond het Program to

Combat Racism,⁴ de Belijdenis van Belhar,⁵ en de studies in het 'Costly Unity'-project.⁶ Voorts bleef de vraag naar de strategie omstreden. Gaat het vooral om een strategie vanuit het globale perspectief, met nadruk op verandering van structuren, herverdeling van de macht, globalisering, betere *checks and balances* binnen een aanvaarde en gehandhaafde bestaande orde? Of eerder om een strategie vanuit het lokale, met nadruk op de *option for the poor*, onafhankelijkheid, participatie, bewustwording en verzet (met daarbinnen nog de vraag naar het recht van tegengeweld)?

4. Herkent u zich in bovenstaande analyse?
5. Op welke punten wilt u het beeld nuanceren of corrigeren?

De BGKG geeft nu het volgende in overweging. Het werken aan één leefbare wereld en daarom opkomen voor gerechtigheid, vrede en de integriteit van de schepping is een geloofszaak, en maakt wezenlijk deel uit van de christelijke roeping tot eenheid en solidariteit en gezamenlijk getuigenis. In de oecumenische roeping te werken aan één leefbare wereld is het van fundamenteel belang het appel van het Evangelie van het koninkrijk van God te laten doorklinken en er tegelijkertijd aan vast te houden dat dit koninkrijk nooit kan opgaan in ons werken. Geen kerk mag zichzelf daarmee identificeren, en het koninkrijk is altijd meer dan de kerken samen. De noodzakelijke oecumenische discussie over sociale ethiek staat per definitie in dit spanningsveld.

Dat besef dient verbonden te blijven met het weten van de kerk als 'moral community', die leeft en wil leven in en vanuit de aanwezigheid van de levende Heer door zijn Geest. Voor kerken in het westen ligt hierin een zeer kwetsbaar element, omdat de heiliging is geprivatiseerd en de ambtelijke episkopè voor velen aan geloofwaardigheid heeft ingeboet. Soms kan het nodig zijn – waar mogelijk in oecumenisch beraad – vast te stellen, dat een bepaalde keuze met betrekking tot vragen rond gerechtigheid, vrede en de integriteit van de schepping niet kan worden volgehouden zonder daarmee de integriteit van het Evangelie op het spel te zetten. Het stellen van een dergelijke *status confessionis*⁷ is een uitzonderlijk, maar niettemin reëel instrument van de oecumenische beweging.

6. Welke andere en/of nieuwe gezichtspunten wilt u hier inbrengen?

⁴ Programma ter Bestrijding van het Racisme, geïnitieerd door de Assemblée van Uppsala (1968).

⁵ Belijdenisgeschrift van de Verenigende Gereformeerde Kerk in Zuidelijk Afrika, vastgesteld in 1986.

⁶ *Costly Unity* (1993): eerste van drie rapporten in een serie over ecclesiologie en ethiek

⁷ Vgl. de status confessionis van de LWF (Dar-Es-Salaam 1977) en de WARC (Ottawa 1982) inzake de theologische rechtvaardiging van het apartheidsbeleid.

6. Spirituele oecumene

Werken aan zichtbare eenheid en/of aan vrede en gerechtigheid gaat niet zonder een leerproces. In de spirituele oecumene gaat het zowel om bijvoorbeeld liturgische vernieuwing als om een nieuwe levensstijl (*act locally, think globally*), om vormen van christelijk leven en christelijke opvoeding tot een doorleefde relatie met God, Jezus Christus en de Heilige Geest. Oecumene *is* een leerproces, met ervaring – en niet alleen, maar ook kennis – als centrale categorie. We kijken anders naar elkaar, begrijpen dat we dezelfde missie hebben, komen samen in gebed en wisselen spirituele leefvormen uit, b.v. door deelname aan kloosterweekends en meditatie- of bijbelgroepen. Er zijn heel wat vooroordelen opgeruimd – al zijn er ook nog heel wat gebleven.

De volgende verworvenheden komen uit de oecumenische geschiedenis naar voren. Leden van verschillende kerken zien elkaar niet meer als vreemden (of erger) maar als broeders en zusters, op basis van hun fundamentele verbondenheid (*communio*) met Christus en met elkaar door de gemeenschappelijke doop. De oecumene van het hart heeft een nieuwe impuls gegeven aan wat in eerdere fasen van de oecumenische beweging werd bereikt. Op liturgisch gebied is er enorm veel kruisbestuiving, zoals blijkt uit: het Oecumenisch Leesrooster, het Dienstboek van de Protestantse Kerk in Nederland, een gemeenschappelijke tekst van het Onze Vader, de Nieuwe Bijbelvertaling (NBV), een oecumenische liederenschat en oecumenische gebedenboeken. Er is liturgische uitwisseling en wederzijdse herkenning. We hebben een internationale bidweek om de eenheid. In het Beraad van Kerken verbreedt het geloofsgesprek zich ook naar kerken en gemeenschappen buiten de Raad van Kerken. Er zijn oecumenische projecten als Intercity Pasen.

Er zijn oecumenische tijdschriften voor gemeenteleden en vakbladen voor theologen. Er is een groeiende oecumenische spiritualiteit, oecumenische wakes bij grenshospitia. Er zijn tal van oecumenische dwarsverbindingen en samenwerkingsverbanden, bijvoorbeeld in de evangelische beweging en op politiek terrein. Er is gezamenlijke aandacht voor interreligieuze ontmoeting. Er zijn oecumenische hulpmiddelen en instituten, Bossey etc. Er is een – in vergelijking met enkele decennia geleden – beter gezamenlijk getuigenis van Christus en van de evangelische waarden door de christenen in het interreligieuze, levensbeschouwelijke en maatschappelijke gesprek, zowel op landelijk als op internationaal niveau.

Gaat het echter om een werkelijk zoeken naar nieuwe vormen, of om vernieuwing door terugkeer tot de kerk van de eerste eeuwen? Zijn spiritualiteit en engagement wel bijeen te houden, of komen 'spirituele oecumene' (inclusief heiligheidsbeweging) en 'sociaal-geëngageerde oecumene' of 'interconfessionele oecumene' toch weer tegenover elkaar te staan, waarbij bijvoorbeeld 'eenheid' wordt gereduceerd tot 'eenheid in verzoende verscheidenheid', zonder werkelijke structurele vernieuwing? Gaat het alleen om bewustwording, of ook om gewetensvorming? Is het concept van de kerk als een lerende gemeenschap realistisch? Of wint de status quo het dan toch altijd weer?

Welke rol spelen dan de ervaringen van 'oecumenische gemeenschappen' die op 'on-orthodoxe' wijze oecumene leven? Welke rol speelt de toegenomen secularisatie? Die heeft het besef gevoed: het gaat in feite om de waarheid van het christelijk geloof. De grondslagen van het geloof delen we met alle kerken. Daartegenover staat het ongeloof, het agnosme, het nieuwe heidendom of hoe je het verder wilt benoemen.

Zijn we intussen niet een geheel nieuwe tijd ingegaan? Het zwaartepunt van de kerken is verlegd naar de derde wereld, en mede daardoor zijn evangelicalen en pentecostals meer in beeld gekomen. Is het tijd voor een nieuwe oecumene, die van onderop gestalte krijgt en die van bovenaf gevolgd moet worden, uitgediept, vooral met de historische componenten en af en toe iets bijgestuurd?

7. Herkent u zich in bovenstaande analyse?
8. Op welke punten wilt u het beeld nuanceren of corrigeren?

De BGKG geeft nu het volgende in overweging. De reeds bestaande eenheid kan meer expliciet dan tot nu toe worden geleefd en gevierd, in een concretisering van de 'spirituele oecumene' die de betekenis van de 'sociaal-geëngageerde oecumene' en de 'interconfessionele oecumene' niet als een alibi ondermijnt of negeert maar juist versterkt, en die daarom als motor voor een revitalisering van de oecumenische beweging kan dienen. Bepalend daarvoor is een volhardende inzet voor het creëren van ontmoetingsmogelijkheden, in het bijzonder op plaatselijk niveau, waarin viering, lofzang, gebed en gesprek hun plaats krijgen.

De 'spirituele oecumene' mag en kan de theologische dialoog niet vervangen: het kan die wel verdiepen. De situatie waarin de oecumenische beweging zich bevindt vereist juist een versterking van de theologische bezinning – en daarbinnen van de oecumenische bezinning op wat theologie vandaag moet en kan zijn. Voor deze oecumenisch-theologische bezinning, die zich vooral richt op analyse en verheldering van de actuele uitdagingen naast de herlezing van de historische controversen dient binnen de bestaande structuren een vrijplaats gecreëerd dan wel in stand gehouden te worden. Binnen de huidige structuur en werkwijze van de Raad van Kerken in Nederland is in een dergelijke vrijplaats echter nauwelijks voorzien.

9. Welke andere en/of nieuwe gezichtspunten wilt u hier inbrengen?

7. De rol van de Raad van Kerken in dit veld.

Onzekerheid over doel en methode van de oecumene leidt ook tot onduidelijkheid over de vraag bij wie de eerste verantwoordelijkheid voor de oecumenische beweging ligt. Het is goed te beseffen, dat oecumenische organisaties zoals de Raad van Kerken niet de unieke 'dragers' van de oecumene zijn. Raiser onderscheidt drie mogelijke dragers; daarbij kan hier aangesloten worden.

De eerste dragers zijn de kerken, maar zo is het niet begonnen! Vooral de strijd tegen het fascisme bracht de betekenis van de kerken naar voren. In de jaren negentig werden zij – in de discussie binnen de Wereldraad om een 'Common Understanding and Vision' (CUV) – opnieuw centraal gezet, aansluitend bij Toronto 1950. Datzelfde gebeurde ook in de recente reorganisatie van de Nederlandse Raad van Kerken. Er is daarbij het risico dat andere dragers van de oecumenische beweging, zoals religieuzen, kerkelijke basisbewegingen, gemengd gehuwden, christelijke vredes- en milieubewegingen buiten beeld blijven. Kerken en hun leidinggevende organen zijn dan de norm. En 'de mensen zijn er niet aan toe' is een vaak gebruikt argument vanuit de kerkleiding, ook als die mensen feitelijk al veel verder zijn dan de leiders.

Een tweede groep dragers wordt gevormd door de oecumenische organisaties, zoals de Wereldraad, de Christian World Communions en de Raden van Kerken. Maar zijn zij volledig afhankelijk van, of zelfs een verlengstuk van de kerken, of zijn zij veeleer geroepen die kerken uit te dagen?

Tenslotte zijn er de grassroots-netwerken. Daarmee hebben de kerken, en in mindere mate de gevestigde oecumenische organisaties, het nogal eens moeilijk. Over het algemeen zijn ze onafhankelijk, en open voor wie maar wil. Je kunt hier denken aan basisgemeenschappen, vredes- en milieubewegingen, maar ook aan evangelicale, charismatische en Pinksterbewegingen en allerlei andere organisaties. Vaak zijn ze heel kritisch op de kerken, maar tegelijk zijn sommigen financieel afhankelijk van diezelfde kerken. Vormen zij een oecumenische avant-garde? Sommige ervan, vooral one-issue-organisaties, bereiken hun specifieke doel, en verkommeren daarna. Andere brengen bijvoorbeeld katholieken en protestanten samen, maar raken dan alsnog in een isolement. Weer andere zijn evangelicaal van kleur, en staan kritisch ten opzichte van kerken én oecumene. Ook zijn er die zo nauw samenwerken met niet-christelijke gelijkgezinden dat hun identiteit vervaagt.

10. Herkent u zich in bovenstaande analyse?

11. Op welke punten wilt u het beeld nuanceren of corrigeren?

De BGKG geeft nu het volgende in overweging. Dat de oecumenische beweging principieel breder is dan de kerken, en een ruimte waar gelovigen elkaar bevragen en elkaars geweten vormen, impliceert dat de kerken binnen de Raad van Kerken de moed moeten opbrengen ruimte te creëren voor oecumenische initiatieven die niet zonder meer aansluiten bij het eigen beleid van de kerken, vanuit het openhouden van de mogelijkheid dat wat in gezamenlijk overleg door velen (anderen) wordt gevonden, kan bijdragen aan nieuwe perspectieven.

De oecumenische beweging is met dat al principieel veel omvattender dan de bekende oecumenische organisaties, en zelfs breder dan wat zich daarmee bewust identificeert. De Raad van Kerken dient zich daar voortdurend van bewust te zijn, juist omdat zij door anderen snel wordt vereenzelvigd met 'de oecumene'.

De kerken maken als geheel deel uit van de oecumenische beweging. Dat wil zeggen: het participeren in de oecumenische beweging is geen exclusieve verantwoordelijkheid van de (landelijke) leiding van de kerken, maar van de kerken op alle niveaus, en in het bijzonder op plaatselijk niveau. Het is van belang de locale oecumenische ontmoeting een nieuwe impuls te geven, bestaande modellen van oecumenische basisgemeenschappen kritisch te evalueren, en nieuwe modellen te ontwikkelen voor vormen van lokaal 'oecumenisch leren'. Daarbij gaat het om meer dan vrijblijvende ontmoeting. Kaders dienen te worden gecreëerd voor vormen van samen kerk-zijn, met respect voor die kerkelijke overtuigingen die bijvoorbeeld het deelnemen aan de Maaltijd des Heren in andere kerken en het toelaten van gelovigen uit andere kerken slechts in bijzondere gevallen toestaan, en die een ruimere intercommuniepraktijk momenteel onmogelijk achten. Ook een nieuwe doordenking van en impuls voor de Nederlandse vormgeving van de internationale gebedsweek voor de eenheid kan hierbij worden betrokken.

Bijzondere aandacht verdient het stimuleren en begeleiden van de interreligieuze dialoog en de integratie van migranten uit andere landen en culturen, met respect voor hun eigen cultuur en met aandacht voor de verrijking van en de kritiek op de eigen Nederlandse cultuur die van hen kan uitgaan.

12. Welke andere en/of nieuwe gezichtspunten wilt u hier inbrengen?

Het bovenstaande heeft naar wij hopen duidelijk gemaakt, hoe het doel en de weg met elkaar samenhangen. Nadenken en met elkaar in gesprek zijn over het doel kan leiden tot nieuwe inzichten over de weg die voor ons ligt. Maar ook het omgekeerde is waar: samen onderweg zijn leidt tot een nieuwe kijk op het doel. De beraadgroep hoopt met deze notitie bij te dragen aan de bezinning over de weg en het doel, in hun onderlinge samenhang. Vooral daarom worden hier overwegingen aangeboden, liever dan afgeronde voorstellen.

13. Welke nieuwe impulsen voor oecumenisch handelen biedt deze nota u?

14. Wat ziet u als de belangrijkste taken voor de Raad van Kerken in Nederland, en/of uw provinciale of lokale Raad van Kerken?

16 mei 2008

Geplaatst op de website van de Raad januari 2020